

ספק ספקא

יוסי שוקר

ראשי פרקים

- א. מקור הדין
- ב. ס' דאוי לחומרא - מדאוי לחומרא או מדרבנן לחומרא? טעם ספק ספקא להתיר
- ג. האם צריך ספק ספקא מתהפך?
- ד. הסבר מחי השי"ך והפי"ח
- ה. דיון בענין ס"ס המתהפך
- ו. מתי צריך מתהפך לפי השי"ך?
- ז. שא"צ ס"ס המתהפך בדין דרבנן
- ח. דעות האחרונים להלכה במחי פי"ח והשי"ך
- ט. האם צריך שהספקות יהיו שקולים בס"ס
- י. דעת מרן השו"ע בס"ס שאינן שקול
- יא. דעבדינן ס"ס בפלוגתא דרבוותא
- יב. ס"ס בבעיא דלא איפשיטא בגמי
- יג. דעבדינן ס"ס אפי' נגד פסק מרן בשו"ע
- יד. דעבדינן ס"ס בהלי נדה

א. מקור הדין

אומרת הגמי' בכתובות (ח:-ט.): "א"ר אלעזר האומר פתח פתוח מצאתי נאמן לאוסרה עליו, ואמאי ספק ספקא הוא, ספק תחתיו ספק לא תחתיו ואת"ל תחתיו ספק באונס ספק בדצון? לא, צריכא באשת כהן ואי בעית אימא באשת ישראל וכגון דקביל בה אבוה קדושין פחותה מבת גי' שנים ויום אחד", ע"כ.

ופרש"י (שם): "נאמן לאוסרה עליו ואע"פ שאין הדבר יכול להתברר אלא על פיו לגבי נפשיה הוי מיהמן לשווייה עליה חתיכה דאיסורא, אבל להפסידה כתובתה לא מהימן". כל זה לפי ר' אלעזר, אבל רב יהודה אמר שמואל חולק ואומר פ"פ מצאתי נאמן להפסיד כתובתה, (כתובות ט:).

וצריך להבין, מדוע אין הבעל יכול לאוסרה עליו מצד שויה אנפשה חתיכה דאיסורא אף אם איכא ס"ס, ה"ז מצידו ולא תלוי הדבר כלל לעצם המציאות? על כך השיב

הריטב"א ושיטה מקובצת שאכן מצד עצמו הוא יכול לאוסרה, אפילו אם יש ס"ס, אלא שמדובר כאן מתי ב"ד יכול לאוסרה עליו, ודייק בלשון הגמ' "האומר פ"פ מצאתי נאמן לאוסרה עליו" ולא כתב לאוסרה על עצמו.

א"כ דברי ר' אלעזר מתחלקים לשלושה דינים:

- א. האומר פתח פתוח מצאתי שאכן הוא באמת בקי בכך שאכן זה פ"פ וקיים ליה בהכי. ואכן הרשב"א מביא שצריך להיות נשוי אבל הרמב"ם לא חילק ביניהם.
- ב. שתאסר אשתו עליו - מצד שויה אנפשה כחתיכה דאיסורה אע"פ שאין עדים או אף גורם חיצוני שמחייב אותו לאוסרה, אלא הוא לבדו.
- ג. שיכולים ב"ד לאוסרה עליו בטענת פ"פ מצאתי אע"פ שעדין הוא ספק, ספק תחתיו ספק לא תחתיו וכו'.

בדינו השלישי של ר' אלעזר דנה הגמ' ושואלת: "ואמאי? ספק ספקא הוא, ס' תחתיו ס' לא תחתיו ואת"ל תחתיו ס' באונס ס' ברצון".

א"כ מבינה הגמ', אפי' שאדם קים ליה כפ"פ ואכן הוא יכול לאוסרה מצד שויה אנפשה כחתיכה דאיסורה, בכל אופן דוקא כשיש ספק אחד, אבל בספק ספקא אין ב"ד יכול לאוסרה עליו.

ואכן הגמ' ממשיכה על פי הבנה זאת ומעמידה את דברי ר"א בשתי אפשרויות:

- א. באשת כהן. שיש רק ספק אחד ספק תחתיו ספק לא תחתיו אבל ספק באונס ספק ברצון לא שייך מפני שאפי' אם נאנסה נאסרת לבעלה הכהן וק"ו ברצון.
 - ב. כשקיבל אביה קדושין פחות מבת ג' שנים ויום אחד. כאן ג"כ יש ספק אחד, ספק באונס ספק ברצון אבל ספק תחתיו ספק לא תחתיו אינו מכיון שקיבל אביה קדושין פחותה מג' שנים ויום אחד ואם נאנסה לפני כן היו בתוליה חוזרים (רש"י). וכן פסקו הרא"ש, הרי"ף, הר"ן, הרמב"ם (פי' יחי' מהל' איסורי ביאה הלי' י-יא) וכן כל שאר הראשונים. וכן פסקו הטשו"ע (אבן העזר סי' ו' הלי' יד).
- קודם שנבוא לבאר טעם ספק ספקא, נקדים בקצרה להסביר דין ס' דאוי לחומרא מדאוי או מדרבנן.

ב. ס' דאוי' לחומרא-מדאוי' לחומרא או מדרבנן לחומרא

מחי זו גדולה ומקיפה ועסקו בה הראשונים והאחרונים. דעת הרמב"ם שספקא דאורייתא לחומרא רק מדרבנן וז"ל (פ"ט מהל' טומאת מת הלי' יב') "דבר ידוע שכל טומאות אלו וכיוצא בהן שהן משום ספק הרי הן של דבריהם ואין טמא מן התורה אלא מ' שנטמא טומאת ודאי אבל כל הספקות בין בטומאות בין במאכלות אסורות בין בעריות ושבתות אין להם אלא מדברי סופרים". והניף ידו שנית (פ"י מהל' כלאיים הלי' כז') וז"ל "וכבר בארנו בהל' ביאות אסורות שכל איסורי ספקות מדברי ספק ולפיכך הקלו בדיני ספק".

בשו"ת הרדב"ז (ח"ד תי' צג') כתב ג"כ וז"ל: "שרוב הפוסקים שאנו נמשכים אחריהם דתרי ותרי ספיקא דרבנן וכן כל שאר ספקות בשל תורה אזלינן בהו לחומרא דרבנן הוא,

ולא מן התורה". וכ"כ המאירי (בקדושין ה:) ועוד סיעת ראשונים ס"ל הכי. מאידך ס"ל להרשב"א (בתורת הבית דף ע"א ע"ב) שספקא דאוי לחומרא הוא מדאוריתא, והביא לשיטתו מס' לימודים. ומה שמצאנו מממזר ומעמוני שלא יבואו בקהל, שדוקא ודאי אבל ספק התורה התירה, במקום הזה דוקא התורה התירה ספק אבל בכל מקום ספקא דאוי לחומרא מהתורה, והרמב"ם לומד שממקומות אלו יש ראייה לכל מקום שספק דאוי לקולא מהתורה.

בטעם מחי' זאת נראה, שיש כאן שתי אפשרויות להסתכל על הספק, האם הוא מחובר לעצם המציאות האסורה ולכן באופן טבעי וברור הוא אסור מדאוי (רשב"א), או שהספק הרי הוא מציאות שעומדת בפני עצמה ולא קשורה לעצם האיסור ולכן התורה איננה אוסרת את הספק (רמב"ם).

להלכה כי הש"ך (ביו"ד סי' ק"י בכללי הס"ס ס"ק כה') וז"ל: "ספק איסור דאוריתא שנתערב חד בחד חשוב כגופו של איסור, ואם נתערב אחד מהם אח"כ אינו בטל מטעם ס"ס וספק דאוי לחומרא הוא אסור מהתורה כודא"י. וכן הביאו הפרי מגדים בשפתי דעת (ס"ק כה') וכ"פ תורת שלמים, חקרי לב, צמח צדק והרב משש בספרו מזרח משש. ומאידך בדעת הרמב"ם פסקו: פ"ח (סי' ק"י דף רלד ע"א), פני יהושע (פסחים י:), שו"ת שאילת יעבץ (ח"ב סי' קמג), כרתי ופלתני, (בכללי הס"ס שלו), מרן החיד"א במחזיק ברכה (סי' תקפ"א סק"ו), חזון איש (יו"ד סי' לז ס"ק יד') ועוד. וכך פסק הגר"ע יוסף שליט"א במס' מקומות (בטהרת הבית ח"ב ע"מ רמ"א, יביע אומר חלק א' או"ח א' אות א' ועוד).

טעם ספק ספקא להתיר

לדעת הרמב"ם וסיעתו הדבר פשוט, ספק ראשון מהתורה הוא מותר והוא רק איסור דרבנן, וספק שני מוציא לי אף מאיסור דרבנן משום ספקא דרבנן לקולא. לדעת הרשב"א צריך לומר שאמנם ספק דאוי לחומרא מהתורה, אך כאשר יש ספק ספקא, הרי יש כאן רוב צדדים להיתר ולכן ס"ס מותר, שהרי בכל התורה אזלינן בתר רובא, שאחרי רבים להטות אף באיסורים דאוי (וע"ע באות ט': סעי' ב' ד').

ג. האם צריך שספק ספקא יהיה מתהפך?

הש"ך בכללי הספק ספקא שלו כתב (ק"י סי' יג') "כי האגור ס"ס שלא תוכל להופכו לא הוי ס"ס, הדמיון שחט ומצא סכין פגום דאיכא ס"ס שמה בעצם המפרקת נפגם (ואז אכן השחיטה כשרה) ואת"ל שלא נפגם במפרקת שמה כמעוט בתרא דסימן נפגם (וגי"כ השחיטה כשרה), זה הס"ס לא תוכל להפוך ולומר: שמה במיעוט בתרא נפגם ואת"ל שלא נפגם במיעוט בתרא נפגם אלא במיעוט קמא ודאי נבלה, ולא תוכל לומר: שמה במיעוט בתרא נפגם ואת"ל שלא נפגם במיעוט בתרא אימא בעצם נפגם דתרווייהו אין חשש איסור, והכל אחד הוא א"ת בעצם נפגע או במיעוט בתרא נפגם ולכן לא תוכל לומר כך כי לא יקרא ס"ס ולכן לא תוכל להופכו, והתוס' מפרשים בהדיא כל ס"ס שאי אתה יכול להופכו לא הוי ס"ס אבל שכחתי המקום שפרשו כך התוס' עכ"ל (האגור)

ופשוט הוא דזה לא הוי ס"ס דגרע טפי משם אונס חד הוא...", עכ"ל השי"ך בכלליו.
א"כ עקרונו של השי"ך ברור הוא, הספק ספקא צריך לילך מכל צד וצד, רק כך הוי
ס"ס ואל"כ הוי רק ספק אחד. והביא דין זה השי"ך בשם הריב"ש (בסי' קצב), הרמ"ע
ובספר הלכות עולם.

הפ"ח הביא את דברי השי"ך וחלק עליו וז"ל: "וספרי האחרונים ז"ל מלאים לפי
שנמשכו אחר תשובת הריב"ש, אבל לא עיינו בו כל צורכנו אם הוא מוסכם משם
ופוסקים, ואני אביא חבילות ראיות ברורות מדברי הראשונים ז"ל שאע"פ שלא
מתהפכים חשבו להו ס"ס וא"כ הסר מלבך יתד התקוע הזה...", והאריך בקרוב לעשר
ראיות דלא בעי ס"ס מתהפך.

ד. הסבר מחלוקת השי"ך והפ"ח

כתב ר' יונתן אייבשיץ בספרו כרתי ופלתי, שמח' השי"ך והפ"ח תלויה במח' הראשונים
האם ספקא דאורייתא לחומרא מדאורייתא או מדרבנן, למ"ד שספק דאורייתא לחומרא
מדרבנן, בספק ראשון יצאנו מאיסור תורה ובספק שני יצאנו אף מאיסור דרבנן ומה לי
אם מתהפך או לאו, אבל למ"ד שספק דאורייתא לחומרא מהתורה צריך שיתהפך. וכ"כ
הנודע ביהודה בדגול מרבבה (בסי' ק"י כללי ס"ס טו).

ולעני"ד אין שום הכרח לדבר, שהרי אף לשיטת הרשב"א שס"ל סדא"ו לחומרא
מהתורה, מתיר ס"ס מצד רוב צדדים ומה לי שיתהפכו או לאו. והפרי"ח כי להוכיח עוד
שלדעת הרשב"א א"צ מתהפך, ועוד שלקמן נביא (אות ז') דעת הבית יצחק, שכל הענין
של המתהפך הוא רק מדרבנן א"כ לא מתחייבת כלל דעתו.

אלא הנלפענ"ד שהמח' תלויה באשר כתבנו לקמן (אות א' ב'), איך להסתכל על
הספק האם הוא חלק מהאיסור ולכן ממילא צריך שיתהפך באופן מושלם, או שהספק
הוא מציאות שעומדת בפני עצמה ולכן אין צריך שיתהפך שהרי יש לנו כאן שני ספקות
שמתירים.

ה. דיון בענין ס"ס המתהפך

נראה להביא מס' ראיות לדברי הפרי חדש דלא בעינן מתהפך מכמה ראשונים:

(א) מדברי התוס' בכתובות

הגמ' בכתובות (טו.) האומר פ"פ מצאתי אין ב"ד יכול לאסור את אשתו עליו בטענת
פתח פתוח א"כ קדשה שהיא קטנה מגיל ג' שנים ויום אחד, או אשת כהן, שבשני
המקרים הנ"ל אין ס"ס אלא ספק אחד (ועיין באות א').

והקשו (שם) התוס', והא בכל אופן איכא ספק ספקא, ספק מוכת עץ ספק דרוסת
איש ואת"ל דרוסת איש ספק באונס ספק ברצון, ותירצו התוס' שם התוס', שמ"מ
מוכת עץ הוא דבר שאנו שכיח (בס"ד עוד נדון בענין זה). א"כ נראה בעליל בקושיית
התוס' דלא בעינן מתהפך, שהרי א"א לומר ספק באונס ספק ברצון, ואת"ל ברצון ספק
מוכת עץ ספק דאיש וזה א"א לומר, וכן הביאו דין זה שא"א לומר מוכת עץ הרי"ף
והר"ן ולא תרצו שאינו מתהפך.

אחר כן זכיתי וראיתי שכ"כ הפני יהושע, שדייק כן מהתוסי הנ"ל וז"ל: "מכאן נראה מבואר דלשיטת התוסי לא בעינן בס"ס שיהא מתהפך דא"כ היא דמוכת עץ לא הוי ס"ס, דכשאנו אומרים ספק זינתה תחתיו או אין תחתיו תו לא מצינו לומר את"ל תחתיו שמה מוכת עץ, ואפ"ה הוי ס"ס אי לא מטעם דלא טענה כן נ"ל וק"ל", עכ"ל. ואח"כ ראיתי שזאת אחת מהוכחותיו של הפ"ח כנגד השיך דלא בעינן מתהפך.

ב) שיטת השיטה מקובצת

השיטה מקובצת למד זאת מהתירוץ הקודם של התוסי ובשם רבו ובשם תלמידי ר' יונה, אומרת הגמי שא"א לאוסרה עליו אלא אם קביל אבוה קדושין פחות מג' שנים ויום א'. והקשו התוסי עדין איכא ס"ס, ספק באונס ספק ברצון, ואת"ל ברצון ספק קטנה ופיתוי קטנה אונס, ותירץ שם התוסי:

א. דשם אונס חד הוא.

ב. דאונסא קלא אית ליה, כבירושלמי.

וז"ל שיטה מקובצת שם: "ויש מי שכתב דלא חשיב ס"ס אלא כשמתהפך בכל צד, והכא אם נומר ברישא ספק שהיא קטנה ספק שהיא גדולה, פירוש, ספק שהיא קטנה ופיתוי קטנה אונס הוא ספק שהיא גדולה ואסורה משום נבעלה ברצון, תו לא מצינן למימר ואת"ל שהיא גדולה ס' באונס ס' ברצון דהא עליה דרצון קיימינן דהינו החילוק דבין קטנה לגדולה וליתא . . . **ובר מן דין התוספות ז"ל סוברין דשפיר חשיב ספק ספקא אע"פ שאינו מתהפך** וכדבעינן למכתב לקמן בסיעתא דשמיא והנכון כמו שתמצו התוסי דשם אונס חד הוא", עכ"ל.

ג) בזין בדקה עצמה בעד שאינו בדוק וטחתו בירכה

אומרת הגמי בנידה (יד.): "איתמר בדקה בעד הבדוק לה וטחתו בירכה ולמחר מצאה עליה דם אמר רב טמאה נידה... תא שמע בדקה בעד שאינו בדוק לה והנחתו בקופסא ולמחר מצאה עליו דם, רבי אומר טמאה משום נידה ורבי חייא אומר טמאה משום כתם".

וכתב רש"י שם: "ולמחר מצאה עליה דם - על הירך", וטעמו כנראה, מכיון **שעליה** לשון נקבה, ולכן כתב על ירכה.

וכתב עוד "ולמחר מצאה עליו דם - על העד". וכאן ג"כ טעמו כנראה, מכיון ש **"עליו"** לשון זכר וכונתו על העד. והמשיך שם רש"י וז"ל "ואיכא לספוקי דילמא מקמי הכי הוה ביה ולהכי לא נקט הכא טחתו בירכה דא"כ הווי להו תרי ספקי לקולא, חדא דילמא לאו מן העד הוטח על ירכה, ואפילו את"ל מן העד אתא דילמא מכיון שאינו בדוק מקמי הכי הוה". עכ"ל.

א"כ מדייק רש"י בגמ', מדוע הת"ש האחרונה מדייקת דוקא שהוא לא בדוק, ולא מוסיפה נתון נוסף של טחתו בירכה, כמו שכתבה באיתמר לפני כן, ותירץ מכיון דאיכא ספק ספקא.

והתוסי שם על האיתמר שבדקה בעד הבדוק לה וטחתו בירכה כתב וז"ל: "פירוש במקום אין דם המקור יכול לפול שם". ונראה שדוקא נקט שאם טחתו במקום שאין

דם המקור יכול ליגע שם טמאה ודאי לכו"ע שאין ספק כלל. ואחר כך על התייש הביא את דברי רש"י ודברי הרי"ח שגרס באופן שונה. ומרן הביא הביא דברי רש"י (ביו"ד סי' צ' סעיף לז' בסופו), וכן פסק מרן בשו"ע (בסי' צ' סעי' לז') וז"ל: "בדקה עצמה בעד שאינו בדוק לה וטחתו ואח"כ נמצא עליו דם אפי בכגריס ועוד טהורה".

א"כ נמצאנו למדין מסי' דינים מדברי השו"ע:

- א. שהוא מקבל את דברי רש"י להלכה מכיון דאיכא ספק ספקא אין האשה טמאה.
- ב. אין הוא מחלק בין מקום ששייך שדם המקור יגיע לשם או לא, והרמ"א חולק שדוקא שהנחתו במקום שמצוי דם.
- ג. אפי' בכגריס ועוד.

רואים א"כ מדברי מרן השו"ע והרמ"א, דאמרינן ס"ס ואע"פ שאינו מתהפך, שהרי כשאני אוחו את העד בידי ושואל ספק מהירך ספק כבר היה על העד לפני כן, ואת"ל שכבר היה, ספק בא מן המקור ספק בא מעלמא, א"א להופכו ולשאול הדם שעל העד, ספק בא מן המקור ספק בא מעלמא ואת"ל שבא מן המקור, שבזה נגמר הדין וטמאה. (והיו מן חברי בכולל שרצו ללמוד קצת שונה ברש"י, שהנושא הוא הירך ספק הדם בא מן העד ספק בא מעלמא, ואת"ל שבא מן העד ספק בא מן המקור ספק בא מעלמא, ואכן קשה שהרי משמע ברש"י שהנושא הוא העד נמצא עליו. ואולי אפשר להסביר כן, אך אין נראה כן דעת השו"ע. אך מ"מ אין נ"מ לעניננו שבכל אופן הרי הוא ס"ס שאינו מתהפך, ואח"כ ראיתי שזכיתי לכוון לדברי הס"ט).

השי"ך האריך בדבר, וכי שהדין הנ"ל שאומר רש"י טהורה, דוקא מדין נידה ולא מדין כתם. ועוד הביא את דברי המע"מ שס"ל שבכל אופן זה ס"ס, וכתב על דבריו וז"ל: "וזה אינו ס"ס וכמ"ש בדינו ס"ס בדין יג' ע"ש ודוק ע"כ, א"כ נראה ברור פסק דינו של הפ"ח שא"צ מתהפך".

ז. מתי בעינן מתהפך לפי השי"ך?

אחרי כל אשר כתבתי בסעיף הקודם, חשבתי איך דעת השי"ך תתיישב עם דברים אלו. ונראה שהדבר הוא פשוט עד מאוד, שהרי השי"ך בעצמו בכללי הספק ספקא שלו (כללים ידי-טו), מביא בשם הרשב"א והב"י (סי' נו') דבנמצא ציפורן של ארי יושבת לו בגבו (והוי ספק טרפה) וספק אם נכנס הארי או לא, ומותר מטעם ספק ספקא, ספק לא נכנס ואת"ל נכנס שמה ציפורן זה לא מיד הארי הוא אלא נתחכך בכותל, וכתב על זה שהרי ס"ס זה אינו מתהפך, וכתב לתרץ וז"ל: "מתחילה צריך אתה לדון אם נכנס כלל או לא, ואת"ל נכנס שמה לא דרס וציפורן זה מהכותל הוא ואף שלא תוכל להופכו מקרי שפיר ס"ס . . . , וכה"ג כתב נמי הרשב"א בתשובה ומביאו הב"י (בסי' פד') ופסקו בשו"ע (שם סי' ט') "דאם עבר ובישל תוך יב' חודש בלא בדיקה מותר מטעם ס"ס אין שם תולע ואת"ל היה שם נימוח" עכ"ל (השו"ע והב"י), והשתא הא ליכא למימר אפכא את"ל לא נימוח שמה לא היה שם תולע, אלא ודאי כיון שמתחילה צריך אתה לדון אם יש שם איסור כלל א"צ להופכו . . . , עכ"ל השי"ך.

א"כ דעת הש"ך היא שמתני בעינן ס"ס המתהפך, דוקא כששני הצדדים שווים. אבל כאשר חייבים לשאול שאלה אחת קודם מצד ההכרח של חיוב המציאות, כגון חייבים אנו לשאול קודם כל, אם נכנס ארי או לא ואח"כ אם דרס או לא, א"צ מתהפך. ועתה שבאנו הלום להשלמת דינו של הש"ך, למעשה נופלות כל הראיות שהבאנו אחת לאחת. ונתחיל בתוס' בכתובות ט. לגבי הס"ס מוכת עץ, חייבים אנו לשאול: ראשית - אם האשה מוכת עץ או דרוסת איש, ואח"כ ס' תחתיו ס' לא תחתיו, ולכן לא בעי מתהפך.

אחרי כותבי זאת, ראיתי שלמעשה כך כתב הגאון רבי שלום משאש שליט"א בספרו מזרח שמש בבית הספק (דין טז), וז"ל: "והנה ראיתי לפר"ח ז"ל שהאריך הרחיב להזכיר מכמה מקומות היפך הש"ך ז"ל להתיר אע"פ שאינו מתהפך, וזאת אמר בקיצור, דכל המעיין היטב בכל ראיותיו אחת לאחת יראה להדיא דבכולם מוכרח הוא להתחיל בספק אי קודם לחברו, ובזה אין שום סתירה לדברי הש"ך ע"ש וא"צ להאריך", עכ"ל. ואכן הוא אשר אמרנו בס"ד.

וכך אפשר להשיב, בדין עד שאינו בדוק שטחה אותו ע"ג ירכה, ששאלה ראשונה חייבת להשאל ספק מירכה או שהיה קודם לכן, ואת"ל שהיה קודם לכן עתה יש לדון אם בא מן המקור או מעלמא, ודומה לדין האריה שתחילה יש לדון אם נכנס אם לאו ואח"כ אם דרס.

יש להתבונן לשיטת הש"ך, מה ההבדל בין המקרה שהביא הוא בראשית דבריו לאחריתו, שבראשית דבריו הביא כששחט ונשבר העצם מן הארכובה ולמעלה ואין עור ובשר חופים את רובו ולא הרגיש השוחט בשבירה זו, ושיש כאן ספק ספיקא שמא לאחר שחיטה, ואת"ל קודם שחיטה, שמא לא יצא לחוץ קודם שחיטה, (ואז מותר אע"פ שאח"כ יצא) וכי שאין זה ס"ס מכיון שאינו מתהפך, ומדוע הרי קודם חייב אתה לשאול אם נשבר קודם שחיטה כמו אם נכנס הארי ורק אח"כ לשאול אם יצא קודם השחיטה או לאחריה?

ואכן זכיתי וראיתי לפמ"ג שתירץ שאלה זאת בשפתי דעת (ס"ק יד), וז"ל: "וכלל העולה מזה דכל שיש בו צדדים ותוכל להתחיל באיזה צד שתראה בעינן מתהפך, אומנם ב' תנאים צריך לזה האחד שיהיה ב' צדדים בגוף אחד לאפוקי ב' גופים כמו נשבר הגף ונקבה הריאה דשני גופים הם, צריך אתה לדון תחילה על הגף ולא בעינן מתהפך, וכן בבי מקומות ספק עאל שמה לא דרס א"צ להתהפך, אבל מזמן לזמן שמה לאחר שחיטה נשבר ארכובה ושמה לא יצא לחוץ עד שאתה מתחיל כך תתחיל להיפך וליכא ס"ס", עכ"ל הפמ"ג.

א"כ החילוק הוא, אם הספקות בגוף אחד או בשנים. בדין עצם שנשברה מדובר רק עליה, השאלה היא הזמן מתי היא נשברה ומתי יצאה החוצה!! ולכן צריך ס"ס מתהפך, אך בשנכנס הארי הוא ענין של מקום, שהספק בא מבי מקומות או ב' גופים א"צ מתהפך.

לפי"ז אתי שפיר, ס' מוכת עץ ס' דרוסת איש ואת"ל ס' תחתיו ס' לא תחתיו יש כאן ס' שבא משני מקומות ולכן א"צ מתהפך, וכן בדין עד הספק בא משני מקומות או מלפני

כן או מירכה ואת"ל סי מעלמא, והוא משני מקומות, ולכן ג"כ אי"צ מהתפך.

ונראה לעני"ד, שבכל אופן השי"ך עצמו לא קיבל את החילוק הזה בדין עד שאינו בדוק, שהרי חלק על דין זה, וכן ברור שדעת הפ"ח וסיעתו לא קבלו חילוק זה.

ז. שא"צ ס"ס המתהפך בדין דרבנן

כ"כ הפמ"ג בשפתי דעת (סי"ק טו) בשם הרמ"ע בת', שדוקא באיסור תורה בענין מתהפך, אבל בדרבנן אי"צ, ונשאר הוא הפמ"ג בצ"ע.

וכי הבית יצחק בשער הספקות (סימן יט) בפשיטות, דבאיסור דרבנן יש להקל דלא בעינן כלל שיהיה הספק מהתפך, כיון דכל זה הוא רק חומרא מדרבנן, דמהתורה הוי שפיר ס"ס אפי שאינו מתהפך, וגם הרבה פוסקים ס"ל שא"צ מתהפך, לכן בודאי שבדרבנן אי"צ מתהפך ע"כ. וצ"ע מה היא ההסתפקות של הפרי מגדים שהרי בכל אופן איכא ספק אחד וספקא דרבנן לקולא לכוי"ע, ועוד שיש כאן עוד צד להקל, ונלעני"ד פשוט.

ח. דעות האחרונים להלכה במח' הש"ך והפר"ח

בשיטת השי"ך עמדו: הליכות עולם, האגור, הרב מ"ע, הריב"ש, מהריב"ל, דברי ריבות, הט"ז, הפמ"ג ועוד. בשיטת הפ"ח עמדו: הפני יהושע, שיטה מקובצת, מהרי"ט אגזי, זרע אברהם, זרע אמת. ומרן החיד"א הוכיח שכן דעת מרן השו"ע הרמ"א והלבוש, זבחי צדק, שדי חמד ויד מלאכי שכי כן בשם הרבה אחרונים. וכי בשולחן גבוה (בכללים אות פח) שאף על פי שהשי"ך כי דבעינן ס"ס מתהפך אין לציית לו, מאחר שאנחנו קיבלנו הוראות מרן דסבירא ליה שאין צריך ספק ספקא מתהפך, ושכן דעת הרמ"א, ע"ש. וכ"פ הראשל"צ הרב עובדיה יוסף שליט"א.

ולעני"ד יש להקל, משום דאיכא כאן מספר ספקות להקל, ספק סדא"ו לחומרא מדרבנן כרמב"ם וסיעתו, או לחומרא מדא"ו כדעת הרשב"א וסיעתו, ואת"ל שמדא"ו סי אם בכל אופן בעינן מתהפך וכשי"ך או לאו וכדעת הפ"ח, ובכל אופן הוי רק מדרבנן לפי הבית יצחק, ועוד שבכל אופן איכא נמי חד ספק, ולכן נלעני"ד להקל בדבר (בענין ס"ס במח' דרבוותא עין לקמן אות יא).

ט. האם צריך שהספקות יהיו שקולים בספק ספקא

כי השי"ך בכללי ס"ס (דין לגי) וז"ל "לא מקרי ספק או ספק ספקא אלא כשהאיסור וההיתר שווים, אבל אם יש לתלות באיסור יותר מבהיתר וכן אם האיסור שכיח יותר מבהיתר אין זה ספק כללי".

ע"מ להבין סוגיה זו לאשורה נקדים בס"ד מס' הקדמות:

(א) דין אשה שהלך בעלה למדינת הים ומת

אומרת המשנה בפי האשה בתרא ביבמות (עמ' קיט). "האשה שהלך בעלה למדינת הים ובאו ואמרו לה מת בעלך לא תנשא ולא תתייבם עד שתדע שמא מעוברת היא

צרתה" ופרש"י: "האשה שהלך בעלה.. לא תנשא" הואיל ובלא בנים יצא בעלה (וצריכה יבום). "ולא תתייבם" – שמה ילדה צרתה (ולא צריכה יבום). ממשיכה המשנה ואומרת "היתה לה חמות אינה חוששת יצאה מלאה חוששת" ופרש"י: "היתה לה חמות" במדינת הים וכשיצאה לא היה לה בין ואין יבם לזו ואינה חוששת שמא ניתן לה יבם. . . . "יצאה מליאה" יצאה חמותה מעוברת, "חוששת" שמא זכר היה.

מקשה הגמ' מדוע שלא תנשא? הלך אחר רוב נשים ורוב נשים מתעברות ויולדות? ולימא ר"מ היא, דחייש למיעוטא? כאן מנסה הגמ' להעמיד שגם לפי שיטת רבנן שלא חוששין למיעוט ואזלי בתר רובא וחילקה בין רובא דאיתא קמן (כגון: ט' חנויות או סנהדרין) לבין רובא דליתא קמן (כגון: רוב נשים, רוב תינוקות), ולמסקנה הגמ' דחתה נסיון זה, אלא מחוורתא מתניתין כר"מ.

מחי תנאים זאת אם אזלינן בתר רובא לשיטת רבנן או שבכל אופן חוששים למיעוט (בצירוף חזקה). שיטת ר"מ נמצאת במס' מקומות בש"ס (בגיטין, בקדושין, בחולין, בנידה ועוד). וכתבו התוס' במקום, שאע"פ שסתם משנה כאן כר"מ, מ"מ אין אנו פוסקים כמותו להלכה משום דמיעוטא לרבנן כמאן דליתא ואזלינן בתר רובא, כמו שאומרת הגמ' בחולין (יא:). "ור' מאיר היכי אכיל בישראל" הסבר: שהרי ישנו מיעוט של חשש של איסורו של טריפה, ומשמע שם מהגמ' דאנן שפיר אכלינן משום דאיכא בהכי רוב, ואזלינן בתר רובא.

ממשיכה הגמ' ואומרת, היתה לה חמות אינה חוששת, אמאי? הלך אחר רוב נשים ורוב נשים מתעברות ויולדות? מיעוט- מפילות, וכל היולדות מחצה זכרים ומחצה נקבות סמוך מיעוט למחצה נקבות והוי זכרים מיעוטא.

א"כ אומרת הגמ', שאף לרבנן דלא חיישי למיעוטא אלא אזלינן בתר רובא תצרף את המיעוט (שמפילות) למחצה (נקבות) ויחיה לנו רוב (שלא תצטרך יבום) לכן אשה תוכל להנשא לאחר אע"פ שישנו חשש שמא חמותה תלד בן.

מכאן נראה בבירור שמצדדים ספק שאינו שקול (מעוטן מפילות) לספק שקול (ספק זכר ספק נקבה).

ב) לפי התוספות בכתובות – מחלוקת האחרונים אם צריך ששני הספיקות יהיו שקולים

א. עתה נבוא בס"ד לבאר את דברי התוס' בכתובות (דף ט.) בסוגית פ"פ, מעמידה שם הגמ' ואי בעית אימא באשת ישראל דקביל אכנה קדושין פחותה מבת ג' שנים ויום א', שואל התוס' וא"ת ואכתי איכא ס"ס, ספק באונס ספק ברצון, ואת"ל (ברצון) ס' שהיא קטנה ופיתוי קטנה אונס הוא? וי"ל דשם אונס חד הוא. וא"ת ונוקמה בחזקת היתר לבעלה? וי"ל דאונסא קלא אית ליה כדאמרינן בירושלמי, והשתא דליכא קלא הוי ליה רצון רובא ומיעוט אונס ורובא וחזקה (חזקת היתר) רובא עדיף. א"כ התוס' מבין שהרוב כוחו רב עד כדי כך שאפילו אם יש עם המיעוט חזקה בכל אופן גובר הוא עליו, והוא לשיטת רבנן שרוב חזק ממיעוט וחזקה. וממשיך התוס' להקשות "א"כ בספק ספקא (שבגמ') נמי תיאסר, דספק באונס כמאן דליתא דמי ולא נשאר, אלא חד ספק"י הסבר הדברים הוא, התוס' מבין בקושינו שאין הבדל

ביחס בין רוב למיעוט, שבזה המיעוט כמאן דליתא, לבין צירופו של המיעוט לספק נוסף שג"כ כמאן דליתא שהרי כבר התבטל, ומשמע מקושייתו ששני הספקות צריכים להיות שקולים.

ב. ומתוך ר"י: "האי רובא דרצון אינו רוב גמור אלא הוי מדרבנן והלכך במקום ספק ספקא שרי, ובמקום חד ספק חשבי רבנן רצון לגבי אונס רוב". אי"כ ר"י מסכים עם דברי התוס' דבענין ששני הספקות צריכים להיות שקולים, אלא שכאן ברצון הוא לא רוב גמור, אלא רק מדרבנן, ולכן בס' אונס ס' רצון אנו מחשיבים את הספק, אבל בכל אופן הספק צריך להיות שקול ע"מ להחשיבו בספק ספקא, מכאן אכן לומדים בשיטת התוס' והר"י דבענין שקולים.

ומביא ר"י ראייה ממתן בקדושין (פ.) תינוק שנמצא ליד העיסה ובצק בידו, ר"מ מטהר וחכמים מטמאים מפני שדרכו של תינוק לטפח, והוינן בה מאי טעמא דר"מ? קסבר רוב תינוקות מטפחים ומיעוט לא מטפחין, עיסה בחזקתה עומדת וסמוך מיעוטא לחזקה איתרע ליה רובא! ורבנן מיעוטא קמן דליתא דמי, רובא וחזקה רובא עדיף! אר"ל משום ר' אושעיא (בשיטת רבנן): זו היא ששורפין עליה את התרומה! ר' יוחנן אמר אין זו חזקה ששורפים עליה תרומה, והגמי ממישיכה לדון בדברי ר"י ומביאה לשיטתו תניא כותיה. ופוסק הרמב"ם כשיטת ר"י, ונראה בפשטות שפוסק כר"י דתניא כותיה, שכתב (פ' טז' מהל' שאר אבות הטומאה ה"ג) וז"ל: "תינוק טמא שנמצא בצד העיסה ובצק בידו הרי העיסה טמאה שדרך התינוקות לטפח ובכך היא חזקתו, ואין שורפין על חזקה זאת".

אי"כ משמע מדברי הרמב"ם אלו, שאע"פ שפוסק כר"י שבמציאות של רוב כנגד מיעוט אזלינן בתר רובא אבל לא לגמרי מכיון שבכל אופן לא שורפים עליו את התרומה מכיון שזה לא רוב שהוא מוחלט מדאורייתא אלא מדרבנן, ומכאן מביא לו ר"י בתוס' ראייה שאע"פ שהולכים בתר רובא לא באופן מוחלט.

ג. ממשיך התוס' ומקשה על שיטת ר"י, אי"כ אכתי כשקיבל אביה, קדושין בפחותה מבת ג' ויום א' איכא ס"ס דספק מוכת עץ ספק דרוסת איש, וממשיך התוס' וכותב, שאין לומר דמוכת עץ אינו שכיח דהא אמרינן באלו נערות (כתובות לו:) גבי סומא דאין לה טענת בתולין מפני שנחבטה ע"ג קרקע, ופריך וכולן נמי חבוטי מיתבטן! אי"כ שכיח. ביאור הענין הוא, התוס' הקשה קושיה שהרי איכא ס"ס ס' מוכת עץ והוא עמד והסביר שהמציאות הזאת היא שכיחה, ז"א יוצא הוא מתוך נקודת הנחה שאם הספק הוא לא שכיח לא שייך להחשיבו כלל בתור ספק, אפילו לא בצירוף של ספק ספקא, מכאן אי"כ נראה שלתוס' צריך ששני הספקות יהיו שקולים שאל"כ לא חשיבי ספק כלל.

ד. ויש להבין דין ספק שאינו שקול ואפשר אולי לומר שכאשר יש לנו רוב ומיעוט אזלינן בתר הרוב ובכך המיעוט הולך לו לגמרי אך אין לומר כן שהרי גם כאשר יש לנו ספק, (דאורייתא) שנפשט לאסור ובצירוף של ספק נוסף מותר, שהוא הרי היסוד של הספק

ספקא. אי"כ צריך לומר שאע"פ שאנו פושטים ספק זה לחומרא דוקא במקרה זה לבדו אבל בצירוף של ספק נוסף מתעורר אף הספק הראשון לחיים ומצטרף לס"ס. וכי הפני יהושע על דברי התוס' מיהוי פשיטא ליה דאי הוי רוב דרצון גמור תו לא הוי ס"ס ס' אונס, ולא ידעתי למה לפי מה שכבר כתבתי דשיטת התוס' וסיעתם בהרבה מקומות דספיקא דאוי לחומרא הינו מן התורה ולפ"ז הא דקימ"ל ס"ס לקולא הינו כמו שכי הרשב"א דס"ס הוי כמו רוב, דספק אחד הוי פלגא ופלגא שפיר הוי אידך ספיקא ספק אונס אע"ג דאונס, הוי מיעוטא, אפ"ה מצטרף מיעוטא לפלגא וה"ל רובא דהיתרא, וכ"ש לשיטת הרמב"ם וסיעתו דספק אי נמי מן התורה מותר ומדרבנן החמירו דאית לן למימר דלא החמירו אלא בספק השקול, אבל הכא שהספק השני גורם דתו לא הוי פלגא ופלגא וי"ל דמותר לגמרי.

אי"כ באנו למחי בדעת התוס' האם בעינן ששני הספקות יהיו שקולים, ונראה להסביר שיטתם ע"פ דברי הפני יהושע שהתוס' ס"ל דסדא"ו לחומרא מדאוי ולכן בעינן רוב צדדים מכריע (75%) שיתירו רק אז אזלינן לקולא, והפני יהושע עצמו ס"ל שהרי אפי' למ"ד סדא"ו לחומרא מהתורה מתיר בס"ס מטעם רוב ולכן לא בעינן רוב מוחלט (75%) אלא סגי ג"כ ברוב צדדים פשוט (של 51%), וק"ו למ"ד סדא"ו לחומרא מדרבנן שבהרי כלל לא בעינן שקול.

ג) שיטת הריב"ש

והנה לכאורה קשה על הני ראשונים שלא מצרפים ספק דלא שכיח לס"ס, שהרי משנה מפורשת היא כמו שהקדמנו (ביבמות קיא), שהאשה שהלך בעלה למדינת הים ומת, ולא היה לו אח אע"פ שהיתה לה חמות אינה חוששת שמא יולד לו אח ותצטרך יבום. ואסיקנא התם בגמ' מיעוט מפילות וכל היולדות מחצה זכרים ומחצה נקבות, סמוך מיעוטא למחצה נקבות והוי זכרים מיעוט. הרי נראה בעליל שכן מצרפים מיעוט לספק נוסף.

שאלה זאת נשאל הריב"ש (בסי' שעב') ותירץ: "ומיהו היינו התם דמחצה זכרים ומחצה נקבות הוא ודאי ובהכרח, כי כן יסד המלך מלכו של עולם לקיום המין וא"כ על כרחין הזכרים הנולדים מן העוברות מיעוטא נינהו, שהרי מיעוט מפילות ואין להמלט מזה בשום פנים אבל כאן אין אנו אומרים שהנבעלות בזנות מחצה תחת בעליהן, ומחצה בלתי תחתיהם כי היכי דנימא סמוך מיעוטא למחצה, ונתירה דמנין לנו זה שיהיה מחצה של מחצה אבל אנו אומרים שהדבר בספק שזה אפשר כמו זה", עכ"ל.

אי"כ חילוקו של הריב"ש ברור, יש הבדל בין אם הדבר מוכח שהוא מחצה על מחצה "כי כן יסד מלכו של עולם", שאכן אפשר לצרף אליו אפי' עוד מיעוט ולהכריע על פי הרוב שיוצר לנו כאן, לבין אם הספק הוא רק בהערכה ובאומדנא שלא.

ונראה שסברתו של הריב"ש היא, שדוקא מתי שמשיע קבע מחצה על מחצה והוא מדויק 50/50 אפשר להוסיף אף ספק נוסף אע"פ שאינו שקול שהוא לדוג' 20 אחוז ואז יוצא שיש לנו 60 אחוז של היתר שהוא רובא ואזלינן בתר הרוב, אבל כאשר שהדבר תלוי במקרה מסוים או באדם מסוים בזה אין לי מחצה על מחצה שקבע מלכו של עולם אז אין אני יכול לצרף ספק זה, מפני שאפשר דלא הוי רובא, לכן תחתיו או לא תחתיו

אין קבעו מלכו של עולם ולכן חייב הספק השני גייכ להיות שקול.

ד) לפי התוס' בנידה – משמע שאין צריך ששני הספיקות יהיו שקולים

וכל זה כי הריב"ש לשיטת התוס', אך התוס' עצמו אינו יודע אם מסכים לדברי הרבי"ש, שהרי אומרת הגמ' בנידה (יח.): "אמר ר' יוחנן בשלושה מקומות הלכו בו חכמים אחר הרוב ועשאום כודאי מקור שליא ולד". פרש"י ועשאום כודאי - משום דאזלינן בתר רובא.

שליא – ושורפים עליה את התרומה אלמא כיון דרוב שליות אינן בלא ולד, מחזיקין לה בטומאה ודאית. משמע מדברי רש"י שישנן מיעוט של שליות ללא ולד אלא שחכמים בזה הלכו אחר הרוב. והקשה שם התוס' בד"ה שלא בבית "וקשה דתנן בפי' בתמה מקשה "שיליא שיצאה מקצתה אסורה באכילה" ואי יש שיליא בלא ולד הוה לן למשרי משום סמוך מיעוטא דאין לה ולד לפלגא שלא יצא ולד וה"ל מחצה שיש לה ולד מיעוטא... כדאמרינן בבכורות", ותירץ מה שתירץ ולבסוף חלק על רש"י, ע"ש, אי"כ נראה בברור שהתוס' מצרף ספק שאינו שקול.

ולמעשה צריכים אנו ליישב את דברי התוס' עצמו, שבכתובות משמע שלא מצרפים ספק שאינו שקול וכאן כי שמצרפים, ואפשר לתרץ מסי' תרוצים:

- א. מש"כ בתוס' בכתובות לגבי מוכת עץ שהוי דבר שלא שכיח כלל לכן אין אנו מצרפים, אבל אין כונתו שכל ספק שאינו שקול אין אנו מצרפים אותו כגון ספק שליא אם יצא הולד או לא, שכן אנו מצרפין. וכ"כ הקול אליהו (יו"ד סי' ג').
- ב. התוספות בשני המקומות פשוט חלוקים זה על זה אם מצרפים או לא.
- ג. לפי הסברו של הריב"ש אולי שמש"כ התוס' בנידה הוין דבר שיסד מלכו של עולם, שהרי זה דבר שבטבע ולכן דוקא כהאי גונא מצרפים, אך עדין קשה והרי אין זה "יסוד מלכו של עולם" שהדבר תלוי באותה פרה ואח"כ ראיתי שכ"כ בתורת חסד מלובלין (חי אבה"ע סי' ט:ה) והעלה שאין דברי התוס' כריב"ש (והביא ראיה מעוד תוס' בפסחים ע"ש).

בהסבר מחי' זאת, כי התורת חסד מלובלין, שהדבר תלוי אי סדא"ו לחומרא מהתורה או מדרבנן, שלמ"ד לחומרא מדא"ו שהספק הראשון אסור מהתורה ובספק השני מצטרף לרוב בעינן ששני הספקות יהיו שקולים מפני שהספק הראשון כבר נאסר, אבל למ"ד סדא"ו לחומרא מדרבנן י"ל דלא החמירו רבנן אלא בסי' אחד השקול, אבל בהצטרף ספק נוסף אע"פ שאינו שקול הרי הוא מותר ולא החמירו בו רבנן, אך לפי אשר כתבנו כבר שלדעת הפני יהושע אף לדעת מ"ד סדא"ו לחומרא מהתורה הרי ס"ל בס"ס להקל מטעם רוב גייכ איכא להקל בהצטרף סי' נוסף אע"פ שאינו שקול.

נמצאנו למדים שעל מה שכתב הש"ך בכללי הס"ס שלו שצריך שהספיקות יהיו שווים, אין כן דעת התוס' בנידה ואולי כן דעת התוס' בכתובות.

י. דעת מרן השו"ע בס"ס שאינו שקול

א) בדין יין ספק נסך

אומרת הגמ' בע"ז (ע.): הנהו גנבי דסליקי לפומפדיתא ופתחו חביתא טובא, אמר רבא שרי, מ"ט! רובא גנבי ישראל נינהו, ולמסקנה מכיון דאיכא דפתחי לשום ממונא הוה ליה ספק ספקא.

פרש"י שם ד"ה הוי ס"ס וז"ל או ספק ישראל ספק עכו"ם, ואת"ל עכו"ם ספק נגע ספק לא נגע, ובהא אפילו רבנן מודו . . . ע"ש.

כ"פ הטור ומרן השו"ע (ביו"ד קכ"ט סי' יא) וז"ל: " . . . ובמקום שרגילים להצניע ממון בחביות ומניחים אותם בין חביות היין אפילו רוב גנבי העיר עכו"ם מותר דשמא לא באו אלא בשביל הממון וכשראו שהוא יין לא נגעו בו". והש"ך שם הביא את דברי רש"י והקשה דוקא שהוא שיש שם רוב גנבי ישראל או שלא יודע, אבל אם הרוב גנבי עכו"ם לא, דליכא ס"ס כיון דרוב גנבי עכו"ם, ע"ש. והוא לשיטתיה אזיל דס"ל סי' שאינו שקול אינו מצטרף לס"ס אבל **דעת מרן השו"ע בעצמו נראה בבירור שאע"פ שאינו שקול מצטרף לס"ס וכ"כ הרב יצחק יוסף באו"ה שלו (עמ' שב).** ע"פ דברי הפני יהושע.

ב) בענין ספק כתמים

כ' מרן בכסף משנה (רפ"ט מהל' איסורי ביאה) בפתיחה על הל' כתמים וז"ל "קשה לי הא הוי ספק ספקא הוא והו"ל למישרי, ספק מגופה בא ספק שלא מגופה ואת"ל מגופה ספק מן החדר וטמא ספק מן העליה וטהור! ותירץ אשר תירץ ע"ש והביאו הט"ז (ברי"ש סי' קצ) והעיר על דבריו שהספק השני אינו ספק כלל שרוב דמים יוצאים מן האישה מהמקור באים כדאמרינן בפ"ק דנידה **ומשמע ש"ל למרן שספק שאינו שקול מצטרף לספק השני ולקולא.**

ג) בדין אשה שבדקה בעד שאינו בדוק וטחתו בירכה

ונלענ"ד להביא עוד ראיה לדבר זה מהל' נידה (סי' קצ"ט סי' לוי) על דברי רש"י שדוקא בעד דבדוק אמרינן אם טחתו מירכה לחומרא אבל בעד שאינו בדוק אם טחתו בירכה הו"ל ס"ס ולקולא, ואומנם התוס' כי דוקא שטחתו בירכה שלא כנגד המקור שאז אכן הו"ל סי' שקול ספק מעלמא אתי או מן המקור אבל אם נמצא כנגד המקור ממש לא שכיח שהגיע לשם מעלמא וק"ו אם הוא בכגריס ועוד שלא בא מעלמא.

אבל דעת מרן וכן משמע שלמד ברש"י שסתם את דבריו אינו כן וז"ל "בדקה עצמה בעד שאינו בדוק לה וטחתו בירכה ואח"כ נמצא עליו דם אפילו בכגריס ועוד טהורה" אי"כ דעתו היא ברורה שהרי אם לא חילק לגבי המיקום בירכה ומשמע אף כנגד המקור ואפי' בכגריס ועוד. אמנם הרמ"א חלק על השו"ע בענין אם מצא כגריס ועוד, אך הסכים לענין המיקום שטחה בירכה שהרי לא חלק עליו בדין זה ולא חילק בין כנגד המקור אם לאו, ז"א מצרף אף הוא ספק שאינו שקול.

וקבע זאת במסמרות הסדרי טהרה במקום (סי' סד') וז"ל "וכבר כתבתי לעיל בכמה דוכתי דמקרי ס"ס אע"פ שאין הספקות שוין אלא כיון ששני הספקות שקולין הן

מצתרף הספק השלישי אע"פ שאינו מצוי לאחד מן הספקות כיון דבלא"ה איכא שני ספקות שקולים, א"כ בהצטרף הספק ג' לאחד מן הספקות הו"ל רובא והוכחתי כן מהתוסי והריב"ש ולא כש"ך . . . ומ"מ מצטרפין ואיכא רובא דהיתרא אע"ג דהך ספק אינו אלא מיעוטא מ"מ מצטרפין ליה להך פלגא דמעלמא אתיה וה"ל רובא דהיתרא, וכיון שיצאנו מחשש איסור דאורייתא אלא מדרבנן אסורה היא קמ"ל דספקא דרבנן להקל . . . עכ"ל ע"ש. וכ"פ הגאון הרש"ל הרב עובדיה יוסף בשם שו"ת עונג יו"ט (סימן פד"י) וכ"כ הרב יצחק אלחנן בשו"ת עין יצחק (ח"ב אהע"ז טז: ג ד"י) וכ"כ תורת חסד מלובלין (ח"ב סימן ט:ה) ועוד.

לכן נראה מזה שאנו מצרפים אף ספק שאינו שקול לס"ס.

יא. דעבדינן ס"ס בפלוגתא דרבוותא

יסוד הענין הוא, כאשר יש מחלוקת האם מאן דהוא מן החולקים טועה? והרי זה הוא ספק שעדיף מספק במציאות, שספק במציאות הוא לנו ספק אבל מצד האמת לא היה שום ספק מפני שהיה א' או ב' לא היה א' ו ב'. אלא במקום דאיכא פלוגתא הוי ספק אמיתי, שהרי יש צד במקרה שהוא לטהר וצד אחר ליטמא וכל אחד הוא צד אמיתי מצד המציאות ואינו נובע מחסרון הידיעה, וכמו בתנורו של עכנאי שרצה ר' אליעזר להוכיח לחכמים את דבריו מאמת המים וכותלי בית המדרש, שאע"פ שאכן מצד הניסים מוכח לפסוק כר' אלעזר, חכמים ראו בו צד אחר ולא פסקו כמוהו, אמר הקב"ה ניצחוני בני, מפני שהתורה ניתנה לבני"א, וחכמים כשראו צד אחר פסקו לפי זה להלכה.

וכ"כ הפמ"ג באו"ח (בסוף כללי הס"ס שלו ובמחודשים סג') הביא בשם התורת שלמים דספקא דפלוגתא, עדיף מספקא דמעשה והוה ס"ס . . . מ"מ רוב הפוסקים סוברים כן דס"ס דפלוגתא הוה ס"ס, אפילו ב' פלוגתא.

אמנם בכנסת גדולה (אה"ע סימן סח' הגי' הטור או"ח כב'), הביא מחלוקת האחרונים אי איכא ס"ס בפלוגתא דרבוותא חשיב ספק משם אחד או לא, והביא שהמהריב"ל ועוד מס' אחרונים "שמשם אחד הוא" אך הביא בסוף דבריו שגם המהריב"ל חזר בו מדבר זה.

ובשו"ת שערי רחמים (ח"א) כ', דבעי גי' ספקות בענין זה, אך חזר בו והסכים עם החקרי לב שמספיק שני ספקות להקל אף בפלוגתא דרבוותא. וכן העיד לנו בזבחי צדק לר' עבדאלה סומך וז"ל: "דשפיר עבדינן ס"ס בפלוגתא דרבוותא ולית דחש לה להא דשם אחד".

והגאון הרב משאש רבה של ירושלים בספרו מזרח שמש בבית הספק (אות ב') ג"כ העלה, דלא פסקינן כמהריב"ל אלא כדעת רוב הפוסקים, דבב' פלוגתות יש להתיר, שכ"כ הפמ"ג שכך דעת רוב הפוסקים ולא נקרא ב' משם אחד.

כל דברינו דוקא בדעה שלא יחידאה, אבל דעה יחידאה לא חשיב כלל ספק. שהרי דבר זה דומה למה שכתבנו לעיל בספק השקול (אות ט: ד) שמצרפים אף ספק שאינו שקול, אבל לא ספק שאינו שכיח כלל כמוכת עץ. כ"כ השדי חמד (מערכת סמך כלל יח') ובספרי מכתב לדוד ועוד. נביא בס"ד מס' ראיות לדבר:

א) בדין מסופק אם בירך ספירת העומר

פסק מרן השו"ע (באו"ח בהל' ספירת העומר סי' תפ"ט ס' ו') וז"ל: "שכח ולא בירך כל הלילה יספור ביום בלא ברכה", ובסעיף ח' כתב, "אם שכח לברך באחד הימים בין יום ראשון בין שאר הימים, סופר בשאר הימים ללא ברכה, אבל אם הוא מסופק אם דילג יום אחד ולא ספר, יספור בשאר הימים בברכה", עכ"ל השו"ע.

ולכאורה קשה על דברי מרן מתחילתו על סופו, שבתחילה פסק שאם שכח יום אחד לברך, שאר הימים ממשיך לספור אך ללא ברכה, ובסוף דבריו פסק שאם מסופק הוא אם בירך או לאו, ימשיך ויספור בברכה:

הענין מבואר בב"י, במקרה ששכח אדם לספור יום אחד, האם ממשיך לספור שאר הימים בברכה כ' בה"ג שאם שכח לברך באחד הימים שלא יברך עוד בימים שלאחריו, כ"כ התוס' בשמו בפי' ר' ישמעאל וטעמו דבעינן תמימות, והתוס' כתבו עליו (על בה"ג) ותימא גדולה הוא ולא יתכן וכן הקשה הרא"ש.

בב"י הביא את דברי תה"ד (סי' לז') וז"ל: "ואע"ג דואי שכח נהיגי כהלכות גדולות שכתב ששכח יום אחד שוב אינו סופר פירוש בברכה . . . ולא כתוספות דפי' ר' אליעזר ולא כר"ן מ"מ בספק מצינא למסמך עליה" עכ"ל בב"י.

ומרן פסק בשולחנו הטהור בסי' ז' כדברי בה"ג וסיעתו, ואילו בסי' ח' כאשר האדם מסופק אם בירך אם לא כתב שממשיך לברך, ופירשו האחרונים בדעתו משום שס"ל דאיכא כאן ס"ס, ס' בירך ס' לא בירך, ואת"ל לא בירך ס' הלכה כדברי בה"ג ס' הלי' כדברי התוס', ואע"פ שהוא בעצמו פסק כדברי בה"ג ולחומרא, בסי' ז' פסק להקל בהצטרף אליו ספק נוסף, והדבר פשוט, וכ"כ על אתר כה"ח, הפמ"ג, מ"ב בשם פ"ח ועוד. והנה היולא מדיננו זה, דעבדין ס"ס בפלוגתא לומר שמא הלכה כמ"ד פלוני אע"פ שלא פסקינן כמוהו להלכה.

ב) בדין אתרוג שספק חסר

אומרת המשנה בסוכה (לד.) "נקב וחסר כל שהוא פסולי". שם אומרת הגמ' תני עולא בר חיננא ניקב מפולש במשהו ושאינו מפולש באיסור. ופרש"י, הרמב"ם ועוד:

א. נקב וחסר כל שהוא – פסול חדא מלתא הוא, אבל ניקב ולא חסר כלום אינו פסול.
ב. נקב מפולש (כפשוטו מצד לצד, או מגיע לחדרי הזרע – מח' ראשונים) פסול אע"פ שלא חסר כלום.

ג. נקב נקב של גודל כאיסור פסול - אע"פ שלא חסר כלום.

אבל דעת הראב"ד והר"ן אינו כן וכך מפרשים את הגמ':

א. נקב וחסר – אינו פסול, אא"כ חסר כאיסור.

ב. נקב וחסר פסול דוקא בנקב מפולש.

ג. נקב לחדרי בזרע ולא חסר – אינו פסול.

ופסק מרן השו"ע כדברי רש"י הרמב"ם התו"ס הרא"ש והטור בסתם, ובי"א כדעת הראב"ד וסיעתו (ואין כאן המקום להאריך בטעם מח' זאת).

וכי הרמ"א באו"ח הלי' לולב (סי' תרמח' ס' ב) וז"ל "נהגו להכשיר הנקבים שנעשו

באילן ע"י קוצים אע"פ שיש בהם חסרון שזהו דרך גדילתו (ת"ה ס"י צ"ט), מיהו אם רואה שאין העור והבשר קיים בתוך הנקב פסול לסברא ראשונה אע"פ שאינו מפולש, ובשעת הדחק אפשר להקל כסברא להכשיר חסרון שאינו כאיסור ואינו נקב מפולש ע"כ.

ולכאורה הרמ"א עקרונו פשוט מכיון שיש ספק בדבר, מצד מח' הפוסקים, בשעת הדחק אפשר להקל כדעות המקילות.

וכי הטי"ז "משמע שאם יש ספק בזה אם העור והבשר קיים אזלינן לקולא, כיון שהדעה האחרונה היא הראב"ד ס"ל אפי' ודאי יש חסרון כשר כל שאינו מפולש ואין החסרון כאיסור שפיר נסמוך עליה בספק לכל הפחות . . .". וכתב להסביר כן ברמ"א. וכן כתבו באר היטב, שאגת אריה ומ"ב הלכה למעשה.

ג) בדין אכילת כזית בסוכה בליל יו"ט ב' שירודים גשמים

כ' הר"ן (בפ' הישן) וז"ל: " . . . דגמרינן מחג המצות מחג המצות דמחוייב לאכול שיעור המחוייב לאכול בסוכה . . . ואפי' ירדו גשמים חייב לאכול בסוכה אע"ג שמפטר בשאר יומי . . . " וכ"כ הסמ"ג ואשיר"י אומנם הרשב"א כ' בתשובה "שאין המצטער אם ירדו עליו גשמים עד שתסרח המקפה חייב לאכול בסוכה אפי' בלילה הראשון". וכ"כ הסמ"ק והאו"ז.

וכי מרן בשו"ע (בסעי' ה'): "ירדו גשמים ה"ז נכנס לתוך הבית..." וכי הרמ"א (שם) וז"ל: "וכל זה דוקא בשאר ימים או לילות של סוכה אבל לילה הראשונה צריך לאכול כזית בסוכה אף אם גשמים יורדים..." ז"א פסק הרמ"א בפירוש כדעת הסמ"ג הר"ן והטור, ולא כדעת הרשב"א הסמ"ק והאו"ז. וכי הטי"ז (שם) והמג"א (שם) ע"ד הרמ"א בליל הראשון דוקא ולא בלילה שני, וסמכינן ע"ד הרשב"א וסיעתו, וכ"פ באר היטב וכ"פ כף החיים וכ"פ האחרונים.

א"כ הוראינו לדעת דעבדין ס"ס במחלוקת דרבנותא.

ד) בדין אשה בבדיקת רופא – האם נטמאת?

בשו"ת נודע ביהודה כתב (תנינא חלק יו"ד ס"ס קכ"ו) וז"ל "פשוט דמה שאמרו א"א לפתיחת קבר ללא דם אין חילוק בזה בין אם גרם הפתיחה היה מבפנים או מבחוץ כגון אם הרופא הכניס אצבעו או הכניס כלי ופתח פי המקור . . . שלעולם אין פתיחת קבר ללא דם". אולם בספר תפארת למשה (סי' קפ"ח דף לג ריש עמ' ב') כתב נראה דהא דקימא לן אין פתיחת קבר ללא דם, זהו דוקא נפתח הקבר מבפנים אבל אם נפתח מבחוץ ע"י אדם לא, שהרי השמש דש עד צואר הרחם והוא פתח המקור וכן בדיקת שפורפרת באשה שרואה דם מחמת תשמיש, וכל הבדיקות של הפסק טהרה וכל ז' נקיים הן עד מקום שהשמש דש, ולא חיישינן להא דאין פתיחת קבר ללא דם".

בחכמת אדם כתב על דברי הנוב"י (בבינת אדם סי' כג) ולא זכיתי לדעת מנין לו דבר זה, שהרי השמש דש והאשה מכניסה אצבעות וכו'. וכ"כ הגאון העמק שאלה ועוד. וכי בשו"ת שערי דעה (חלק ב' סי' קמט"ז) ע"ד הנוב"י הנ"ל וז"ל: "לפע"ד אין דבריו מוכרחים בזה שאפשר שדוקא שהפתיחה באה מסיבה טבעית מבפנים של הגוף, קרוב

לודאי שזוהי סיבה גם להוצאת דם המותרות שהוא עיקר דם נידה מה שאין כן בפתיחה שבאה ע"י סיבה חיצונית לגמרי, הרי לא יצא הדבר מידי ספק, **ואם כן בצירוף מחלוקת הראשונים אם הלכה כמ"ד אי אפשר לפתיחת קבר ללא דם או שמא הלכה כמ"ד דפתיחת ללא דם והוה ליה ספק ספקא ולקולא**, לפיכך יש להקל שלא בשעת וסתן". וכ"כ בתשובה מאהבה ובשו"ת דברי מלכיאל וכ"פ הראשלי"צ הרב עובדיה יוסף שליט"א (בטהרת הבית ח"ב סי' יא' סעי' ז' ע"ש באורך).

ה) **בדין ספק בשר חלק**

הצגת השאלה: כאשר אדם נמצא בצבא או מתארח אצל חברו או נמצא בחתונה ומוגש לו בשר לאכול ומסתפק אם הבשר חלק או לא, המותר לו לאכול את הבשר?

א. ידועה ומפורסמת היא מח' הגאונים ראשונים ואחרונים בדין בשר חלק. וכי הרשב"א בתורת הבית (ב"ב ש"ג לד:) שמעיקר הדין חייבים לאכול בשר חלק. הרשב"א בתורת הבית הארוך (ב"ב ש"ג לד:) והניף ידו שנית בתשובה (סי' שד') וכ"כ הרמב"ם (פ"א מהלי שחיטה ה' ז-ח) וכ"כ בשאלתות ועוד וכ"פ מרן השו"ע (יו"ד סי' לט סעי' י) וז"ל "כל מקום שאסרו סרוכת הריאה אין הפרש בין שתהא הסירכא דקה כחוט השערה בין שתהיה עבה וחזקה ולא כאותם הממעים ביד, ואם נמעכה תולין להקל, וכל הנהגה כן כאילו מאכיל טרפות לישראל", עכ"ל. אך לעומתם כי הרא"ש בשם מר יעקב גאון שמוותר למערך הסירכות ואם נמעכו כשר והביאם הטור וכך הביא הרמ"א שכן נוהגים באשכנז.

ב. בדין אדם שמתארח, וספק אצלו אם הבשר חלק או לא, שאלה זו נשאל הרב שמואל אבוהב בשו"ת דבר שמואל (סי' שכ) וענה, וז"ל: "... אבל בסתם בשר כשר הנאכל באותן מקומות נראה פשוט שאין להחמיר מספק פן נמצאת רעותא באותה בהמה כיון שעיקר בדיקת הריאה מזדבנן, ואם בא כלב או גוי ונטלה והלך לו הבהמה מותרת ואין חוששין לומר שמא נקובה או סרוכה היתה כמו שפסק מרן בועני טסב **וכ"ש היכא דאיכא ספק ספקא, שמא לא היתה רעותא ושמא הלכה כדברי המכשירים**", עכ"ל. (ומהמילים "שמא לא...". לא מופיעים בדפוס שלפני ונמצאים ביב"א ח"ו חיו"ד סי' ג).

וכ"פ בשאלתות שבסוף ספר מעשה רבן (סי' פ') שבדרך או בכסניא אין לחקור בדבר הסירכות, משום דהו"ל כניטלה הריאה. וכ"פ הראשלי"צ הרב עובדיה יוסף (ביב"א ח"ה ח' יו"ד סי' ג') אע"פ שהוא פוסק וצווה על החיוב באכילת בשר חלק כדעת מרן השו"ע (שם ביב"א וכן ביחיו"ד).

ג. כי החקרי לב (מ"ב יו"ד סי' א') דספק במציאות הרי קמי שמיא גליא מה באמת המציאות ולכן בספק דאין במציאות מן התורה לחומרא. **משא"כ בספקא דדינא הקב"ה מסר הכרעת ההלכה בידי חכמי ישראל** שהראה לו הקב"ה למשה מ"ט פנים להאיר ומ"ט פנים לאסור ושאלו להלכה, אמר לו זאת מסורה בידי חכמי ישראל.

יב. ס"ס בנעיא דלא איפשיטא בגמי'

א) כי הפ"ח דדוקא בספקא ובפלוגתא דרבוותא דאחר הש"ס הוא דעבדי ס"ס אבל בספקא דדינא ובפלוגתא דאיתא בש"ס ולא הוכרעו בזה לא עבדי ס"ס, דאם בש"ס לא הכריעו איך אגן נעשה מזה ספק והו"ל ספק בחסרון הידיעה.

אבל נראה שאינו כן, אמרינן בפי' אלו טרפות (חולין נד.) "הגלודה ר' מאיר מכשיר חכמים אוסרים" פרש"י הגלודה - שניטל עורה מחמת שחין או מחמת מלאכה, ומסקנת הגמי' שם (נמי ב') שר"מ חזר בו מדעתו, ממשיכה שם הגמי' אמר מר אם נשתיר בו סלע כשרה, כאן באנו למח' אמוראים היכן צריך הגודל סלע להשאר, אמר רב יהודה אמר שמואל לאורך השידרה כולה, רבה בר בר חנה ראשי הפרקים, ר' אליעזר בר אנטונינוס משום ר' אליזר בןיאני אמר מקום טבורו. שואלת הגמי' ומה הדין אם נשאר כל העור חוץ מאותו מקום (כ"א לשיטתו), ונשארה הגמי' בתיקו.

והרמב"ם (בפטי' מהלי' שחיטה) פסק כשלושת האמוראים לחומרא שצריך שישאר טפח בשלושת המקומות אבל אם כל העור נשאר ורק בשלושת המקומות הללו ירד כי להתיר. והביא בכ"מ ובב"י שהרשב"א הקשה והרי סדא"ו לחומרא, ותירץ הב"י דהוי ס"ס. וז"ל "ומספקא ליה (לרמב"ם) כמאן מהני תלת אמוראי הוה הלכתא ומיספקא פסק לחומרא דכולהו, וכשניטל העור מאחד משלושה מקומות אלו עלתה בתיקו והוי לי ספק ספקא ספק אם הלכה כאותו אמורא שפוסל שלא נשתיר במקום המיוחד שסובר שעיקר החיות תלוי שם, ואת"ל הלכה כמוהו דילמא איהו מודה דהיכא דניטל קצת העור מהמקום ההוא כשרה כיון שנשתיר כל שאר העור, ואם כן הו"ל ס"ס ולקולא עכ"ל. ועל פי דבריו בכ"מ וב"י פסק בשו"ע א"כ הדבר פשוט וברור, ויוצאים לנו להלכה ג' דינים:

- א. דעבדינן ס"ס בפלוגתא דרבוותא ואפי' אמוראים.
- ב. ואפי' ב' הספקות הם במחלוקת ולא הוי משם אחד, ולא כמהריב"ל.
- ג. דעבדינן ס' בדבר שנשאר בס' (בתיקו) בגמי'. כ"פ להלכה הריק"ש הכו"פ והפרי"ת והרב גט פשוט והפמ"ג והרב משש הביאם בספרו מזרח שמש.

ב) אבל פשוט הוא דבר אשר נפסקה הלכה כבר בש"ס לא מצאתי מ"ד שמצרפים דעה שנדחת (כגון ב"ש), שכאן הרי קבלנו על עצמנו הדבר מכת ודאי, והדבר דומה לסנהדרין שאלו מטהרים ואלו מטמאים ובסוף יוצאת הלכה אחת פסוקה מהם, מתוך שיושבים החכמים ודנים ושוקלים בדבר יוצאת הלכה מתוקנת ומסודרת תחת ידם.

ואחר כותבי זאת, ראיתי שזאת גמי' מפורשת בנידה (ו.): ת"ש מעשה ועשה רבי כר"א לאחר שנזכר אמר כדאי הוא ר"א לסמוך עליו בשעת הדחק, והוינן בה מאי לאחר שנזכר? אילימא לאחר שנזכר שאין הלכה כר' אלעזר אלא כרבנן, בשעת הדחק היכי עביד כוותיה, אלא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר וכיון שנזכר . . . ודוקא קודם שנפסקה הלכה בגמי'.

יג. דעבדינן ס"ס אפי' כנגד פסק מרן בשו"ע

א) קבלת הוראות מרן השו"ע

הנה זה עתה יצא לאור ח"ב של הספר אור לציון של הרב בן ציון אבא שאול

שליט"א ושם בהקדמתו (בענף ב') הוא כ', וז"ל: "והינה יש לחקור במה שקבלנו הוראות מרן האם קבלנו דעתו לגמרי ושאר השיטות שכנגד מרן נחשבות דחיות לגמרי ואין לחוש להם, או שמא שקבלנו הוראות מרן הוא שקבלנו דעתו כדעת הרוב ודעת החולקים עליו כאילו דעת המיעוט אבל אין מחשבים דעתם לדחיה לגמרי . . . **ונראה שקלה וראות מרן כאילו שיטתו היא כדעת הרוב אבל אין שיטת החולקים עליו דחיה לגמרי**" ויע"ש.

ונראה לעני"ד שכך היא דעת מרן בפירוש שכך פסק כפי שכתבנו לעיל, באם הסתפק אם בירך או לאו, ופסק שצריך להמשיך לספור בברכה.

מרן החיד"א בספרו יעיר אוזן (אות לב') הביא משי"כ מרן בן חביב ובכנסת גדולה (סי' מה') דלא עבדינן ס"ס נגד מה שפסק מרן דקבלנו הוראותיו, וכי על דבריו דלא נהירא ועבדי בזה ס"ס, והביא בשם ק ול אליהו, נדיב לב, דהכי אזלי סוגיא דעלמא להתיר בס"ס אף דספק אחד הוא כנגד מה שפסק מרן, כמו שכתב הגאון מרן אבא בחקרי לב (יו"ד ח"א סי' קכז) **דקבלת מרן לא מתורת ודאי אלא מתורת ספק ע"כ** דברי מרן החיד"א. והביאו בשדי חמד (מערכת סמך כלל יח') (והאריך שם שישנם עוד ועוד פוסקים דס"ל הכי עיין שם באורך, וכן הניף ידו בשנית מרן החיד"א במחזיק ברכה (יו"ד סי' מבי אות ו' וסי' נבי אות ה') וז"ל "והכי פשטה ההוראה בעבדינן ס"ס אפי' הפך מרן ומור"ם . . .". וכ"פ כף החיים בכללי הספק ספקא שלו (סי' ד), דעבדינן ס"ס אפי' בדבר שפסק מרן וסיים דהכי פשטה ההוראה והכי נקטינן.

וכך פסק בזבחי צדק (ח"יב בכללי הס"ס אות קנח') והביא את הדבר משה שכי ואף שהמנהג עפ"י הוראות מרן הוא דין תורה, היינו שלא יצטרף שם סי' אחר, אבל בהצטרף סי' אחר באותו דין נעבד ס"ס להתיר, דאני אומר דאף מרן עצמו יודה בכך והוא לא פסק כאותה הוראה לחומרא אלא שהדין עצמו הוא לבדו לא בהצטרף עמו ספק אחר. אח"כ הביא את דברי החולקים וסיים דבריו וכתב **"ואנו לרבים אנו שומעים דרוב רבני האחרונים שהבאנו לעיל ס"ל דעבדינן ס"ס כנגד מרן ומה גם דרבנו החיד"א ז"ל הכי ס"ל, דאנן פה בגודד יע"א גרירן בתריה דכן שמענו מפי מורנו הרמ"ח ז"ל (אביו של הבן איש חי) ודאי דהכי נקטינן"**. וכך פסק הגאון הרב בן ציון אבא שאול שליט"א בספרו, וכך נוקט הראשון לציון הרב עובדיה יוסף שליט"א פעמים רבות בספרו.

ב) דעבדינן ס"ס אפי' שני הספקות כנגד מרן

טעם הדבר כפי שכתבנו לעיל, שקבלנו על עצמנו את דברי מרן מכח הספק, ואמרנו ואע"פ שמרן עצמו פסק בענין אחד מכח הספק לאיסור ובהצטרף ספק נוסף גם מרן עצמו מודה שמותר כמו שכתבנו לעיל (באות יא', יג'), בדין שאדם מסתפק אם ספר ספירת העומר אם לאו למחרתו ממשיך לספור, הוא הדין גם במקרה שמרן פסק בכ"א מהמקרים לאיסור בהצטרף שניהם ביחד שפיר עבדינן ס"ס מפני שנאמר שאף מרן עצמו יודה שבמקרה הזה שהצטרפו בו שני הספקות גם יחד יש להקל, כ"כ מרן החיד"א במחזיק ברכה לעיל דעבדינן ס"ס כנגד מרן אפי' שני הספקות כנגדו, והביאו הרב כף החיים וכן בשדי חמד מטעם הסברה הנ"ל, וכן פסק הגאון הרב בן ציון אבא שאול בהקדמתו. וכן בדין עירה מים מכ"ר ע"ג תמצית תה ועביד סי' שמא הלי' כדעת הרמב"ם

וסיעתו שאין בישול אחר בישול בלח, ואת"ל יש בישול, אפילו הכי ספק אי עירווי מכ"ר מבשל ואע"פ שבשניהם פסק מרן לחומרא. וכן עביד ס"ס בהכי הגאון הראשלי"צ הרב עובדיה יוסף שליט"א פעמים רבות בספריו.

ג) כשבשני הספקות פסק מרן השו"ע לחומרא

מרן השו"ע פסק בפירוש שבהצטרף שני הספקות גם יחד לאסור לא עבדין בההוא ס"ס לקולא. מכיון שקבלנו על עצמנו הוראות מרן ובה פסק לנו מרן בפרוש לאסור. כגון זה אמרינן ביו"ד (בריש סי' צ"ח) ידועה מח' תנאים אמוראים וראשונים אי טעם כעיקר דאו' או לא, והאם במין בשאינו מינו בעינן סי' או רוב, ופסק מרן שמין בשאינו מינו בעי סי' ולא סגי ברוב. ופסק שם שאפילו בנשפך ושלא ידוע אם היה סי' או לאו ועכ"פ היה רוב, בכל אופן מחמירים, ואע"פ דאיכא כאן ס"ס למרות זאת לא מקילים, וכך פסקו הרבנים הרב עובדיה יוסף והרב בן ציון אבא שאול.

יד. דעבדין ס"ס בהל' נידה

מרן הכסף משנה (בריש פטי מהל' איסורי ביאה) כתב על דיני כתמים, וז"ל: "קשה לי הא הוי ספק ספקא הוא והו"ל למשרי, ספק מגופה בא ספק שלא מגופה ואת"ל מגופה ספק מן החדר וטמא ספק מן העליה וטהור? וי"ל שאעפ"כ החמירו בו חכמים משום דאיסור חמור הוא, ועי"ל שמאחר שאין לה דבר לתלות בו, החמירו חכמים לומר דהוי כאילו הוא מגופה ודאי ואין כאן ספק אחד ואפשר שלזה התכוון רבנו". הטי"ז (בריש סי' קצ"ג) הביא את תרוצו הראשון של הכ"מ ושאל הרי זה לא שקול? ותירצו בזה האחרונים מכיון שלא בא מהרגשה וכי ע"ש.

ולכאורה יוצא לנו מכאן דין בעל משמעות לכל הל' נידה שהרי לא עושים ס"ס בהל' נידה וראיתי ביביע אומר (ח"ד ביו"ד סי' טו"ו) שהביא בשם הרש"ל במשפטי עוזיאל שאכן דייק מכאן דלא אמרינן ס"ס בהל' נידה משום דאיתחזק איסורא, (וזאת הביא בענין של ראית כתמים בגי ימים ראשונים, והביא הגר"ע שבכל אופן לדעת הרמב"ן (בחי לנידה ה'). שע"י הפסק טהרה יוצאת היא מחזקת טומאה לטהרה וכ"כ הר"ן והאשכול ועוד, זאת ועוד שמש"כ הש"ך דלא אמרינן ס"ס במקום חזקת איסור חולקים עליו הרבה אחרונים בכללם הפ"ח ועוד ע"ש).

אך הנראה לי שדברי המשפטי עוזיאל אינם מכוונים למה שכי מרן בכסף משנה שהרי הוא עצמו לא דיבר כלל באיתחזק איסורא אלא באיסור חמור ועוד שלא שייך אתחזק איסורא כאשר האשה טהורה ורואה כתם ועל זה דיבר מרן.

ולעצם הענין משי"כ מרן "שאיסור חמור הוא" צריך להבינו היטב!!

ותראנה עיני לרב יוסף חיים בבן איש חי ולאחריו נמשך הגאון הראשון לציון הרב מרדכי אליהו שליט"א דאזלינן לחמיר היכא דרק אפשר ואף כנגד מרן השו"ע בהרבה מקומות ואין עבדי ס"ס ולקולא במס' ענינים. ואפשר שלמדו מדברי הכ"מ הנ"ל, ועוד עיין בהקדמתו לספרו דרכי טהרה מביא הרש"ל הרב מרדכי אליהו מדרשים ששמע

מהם שהוא איסור ערוה ואכהמ"ל.

אביא מס' ראיות בס"ד דעבדין ס"ס בהל' נידה:

א) בדין אשה שבדקה עצמה בעד שאינו בדוק לה וטחתו בירכה

פוסק מרן השו"ע ביו"ד (סי' קצ"י סעי' לז') וז"ל "בדקה עצמה בעד שאינו בדוק לה (לפי חלק מהראשונים - טמאה דאוי) וטחתו בירכה ואח"כ נמצא עליו דם אפילו בכגריס ועוד טהורה" והסכים עם עיקר דין זה הרמ"א שם.
מקור דין זה הוא בגמ' נידה (יד.) ברש"י ובתוס' שם.
והט"ז ביו"ד העתיק גם הוא את דברי רש"י, אומנם הש"ך חלק על דין זה מטעם שאינו מתהפך אבל כבר הארכנו לעיל בדין זה (אות ה': ג.) וכ"פ בתורת שלמים וכי שאינו ס"ס משם אחד, ולכן טהורה. וכ"פ הסדר טהרה וכן כל שאר האחרונים.
א"כ עתה הוראנו לדעת דעבדין ס"ס בהלכות נידה.

ב) בדין רואה דם מחמת תשמיש

אומרת הגמ' בנידה (סה--סו.) "ת"ר הרואה דם מחמת תשמיש משמשת פעם ראשונה ושניה ושלישית מכאן ואילך לא תשמש עד שתתגרש ותנשא לאחר, נשאת לאחר וראתה דם מחמת תשמיש משמשת פעם ראשונה ושניה ושלישית, מכאן ואילך לא תשמש עד שתבדוק עצמה".
וקשה על גמרא זו מדוע מותרת לבעל שני ושלישי הרי כבר הוחזקה לראות מחמת תשמיש?

מתרצת הגמ' בהמשך אין כל האצבעות שוות ואין כל הכוחות שוות.

וכי הסמ"ג (לאוין קיט לט:) וז"ל "דהשתא מותרת לשני ללא בדיקה מטעם ספק ספקא שמה לא בא דם מהמקור אלא מן הצדדין ואפי' בא לראשון מהמקור שמה לא יבוא לבעל שני דאין כל האצבעות שוות...". וכ"כ בסה"ת (סי' קר'), והביאם מרן הב"י ביו"ד (סי' קפ"ז ג') **וכן הדין ברור בראשונים ובאחרונים** וכן פסק מרן השו"ע (ברי"ש קפ"ז).

ולכאורה צריך לשאול בכל אופן איך מותרת היא אותה אישה לבעל שני מצד ספק ספקא והרי אולי היא תראה דם מחמת תשמיש ולכן נצריכנה בדיקה שלא יכנס לתוך הס"ס? **אלא שצ"ל שס"ס מותרת מעיקר הדין ואין צריך לברר מפני שעיקר המקרה מותר כמו שכי הרמ"א ביו"ד (סי' קי"ט ט) וז"ל "ויש להתיר מכח ס"ס אע"פ שיש (שאפשר) לברר על ידי בדיקת ריאה, אין לחוש, וכך העלה הש"ך בכללי הס"ס שלו (סי' לה) מעיקר הדין, הנושא בעל משמעויות רבות ואכהמ"ל ועוד חזון למועד.**

ג) בדין אשה שספק הרגישה

פסק מרן השו"ע ע"פ דברי הת"ה (יו"ד רס"י קצ) שאשה שהרגישה ולא ראתה שטמאה ומשמע מדברי הת"ה בב"י שהיא טמאה מהתורה (אע"פ שיש לעין עוד בדברי תה"ד והאחרונים - אם היא מדאוי) והביאו מרן בשם י"א ונראה מכיון שלא ראה

פוסקים אחרים דפליגי עליה (מכיון שלא הביאם בב"י), וכשלמדנו דין זה, אמרתי בס"ד שהרי הדבר יש בו ספקות רבים ס' אם בהרגשה יוצא דם או לאו ועוד ס' דם טהור ס' דם טמא (וא"א לעשות עם שניהם ס"ס מכיון שאינם שקולים) ונ"מ לצירוף לספק נוסף כאשר שהאשה מסופקת אם הרגישה, ואחר אומרי זאת זכני ה' וראיתי שיש הרבה מהאחרונים שהתירו מטעם זה של ס"ס, הנודע ביהודה (תנינא יו"ד קיח') וכן כתב בשו"ת יהודה יעלה אסאד... וגם אני בעניי הכנותי בתשובה שכתבתי זה למעלה מעשרים שנה להוכיח כדברי הנודע ביהודה אליבא דתרומת הדשן אינו אלא ספק **א"כ הו"ל ספק ספקא להקל**. וכל שכן לדין שיש עוד ספק שהנודע ביהודה חולק על עיקר דינו של ת"ה להחמיר בהרגשה ללא ראייה כלל אפי' הרגישה כן בהקיץ, א"כ יש כאן גי' ספקות". וכ"כ בתשובה מאהבה (תי שסג') שבספק הרגשה יש להקל מטעם ס"ס, וגם הגאון שלמה קלוגר בשו"ת טוב וטעם (מהדורא תילתאה ח: ב, סי' סב) וכי שיש להקל מהטעם הנ"ל וכן הביא שיעורי שבט הלוי, ושאלתי לרב ריכמן שליט"א ואמר לי שהוא שאל לגאון רבי משה פינשטיין וכך ענה לו שטהורה, וכ"פ הגר"ע יוסף בטהרת הבית (ח"א עמ' שלח) בשם הרבה פוסקים. **א"כ עתה הורנו לדעת דעבדינן ס"ס גם בהל' נדה להקל**.

ולמה שכי מרן בכ"מ מס' תשובות, נראה שגם הוא בעצמו לא ס"ל שזהו איסור חמור, שהרי הוסיף וכי מכיון שאין במה לתלות החמירו בו חכמים, וסיים - ואפשר שלזה התכוון רבניו, ומשמע לו למרן הכ"מ שאין הכוונה שכל איסור נידה חמור ולא עבדינן ס"ס, שהרי הוא עצמו עבד ס"ס, וכן חזינא לכל הני אחרונים. ולמה שכי בתירומו הראשון שאיסור חמור מכיון שדוקא בכתמים החמירו חכמים לעשות הספק כודאי, אבל בעלמא כל ס"ס בנידה לקולא.